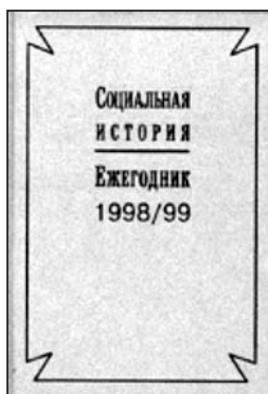

Друштвена историја у Источној Европи: Русија

Социальная история. Ежегодник, 1998/99, РОССПЭН, Москва, 1999.

Социальная история. Ежегодник, 2000, РОССПЭН, Москва, 2000.

Социальная история. 2001/2002, РОССПЭН, Москва, 2003.

Социальная история. Женская и гендерная история. Ежегодник, РОССПЭН, Москва, 2003.

Социальная история. Ежегодник, 2004, РОССПЭН, Москва, 2005.

Занимање за друштвену историју није заобишло ни руску историјску науку. Руски истраживачи нису се оптерећивали стварањем нових кованица или прилагођавањем старих термина новим потребама. Зато се руска историјска терминологија обогатила бројним изразима као што су „социјална историја“ или „гендерне студије“. Поред бројних превода страних аутора, у Русији је формиран широки тим аутора који се бави друштвеном историјом. Он се углавном формирао око Центра за друштвену историју Института опште историје РАН, Центра за новију историју и политикологију Института за руску историју РАН и Центра за економску историју универзитета „Ломоносов“, уз обавезна предавања на Филозофском факултету К. М. Андерсона и В. М. Володарског на Историјском факултету. У оквиру сарадње тих институција већ је изашло неколико обимних зборника (35–36 табака) радова. Циљ годишњака је пружити читаоцима концентрисану представу о новим идејама у развоју друштвене историје, и о искуству коришћења међудисциплинарних и упоред-

них метода у проучавању посебних проблема социјалне историје Русије и других земаља. Аутори сагледавају различите методолошка гледишта друштвене историје, као што су анализа савременог стања друштвене историје, евентуални проблеми око коришћења западних концепција на руском тлу. Зборник садржи радове који обрађују посебна питања историје детињства, приватног живота, миграција, социјалних идеала, радничке историје, историје свакодневице и различитих видова совјетског друштва. Посебну пажњу истраживача привлачила је мотивација рада запослених, развој државне бриге о деци, историја масовних таласа глади у совјетско предратно доба, проблеми структурисања дијаспоре у оквиру етносоцијалне историје, друштвена историја емиграције, рата и маргиналаца. Била су разрађена и конкретна историјска питања: свакодневни живот породица радника и војника у XIX и почетком XX века, улога и значај гласина и јавних страхова грађана у догађајима 1917, друштвена слика руских универзитетских професора, односа државних институција и појединца у совјетско доба итд. Посебан, пети број зборника посвећен је женској и родној историји иако је та тематика заступљена и у другим бројевима руског годишњака. Водећи научници Русије, Украјине, Белорусије, Европе и Северне Америке изнели су на страницама тога зборника своја мишљења о методолошким основама женске и родне историје, о узајамним односима, перспективама и проблемима тих научних праваца. Разноврсна истраживања из женске и родне историје Русије и других европских земаља од средњег века до наших дана дају могућност читаоцу да сагледа развој тог дела друштвене историје у свеобухватној и веома шареној целини.

Голос народа. Письма и отклики рядовых советских граждан о событиях 1918–1932 гг., Отв. ред. А. К.Соколов., РОССПЭН, Москва, 1998.

Разумљиво је да развој друштвене историје у Русији није ограничен само публикацијом чланака. Различита питања из совјетске прошлости привлачила су посебну пажњу истраживача. Занимљиво је да је знатна количина тих радова такође излазила у издавачкој кући РОСПЕН, која је покренула посебну библиотеку „Социјална историја“. У оквиру те библиотеке од 1998. до сада појавило се више наслова. Прву књигу из библиотеке „Социјална историја Русије XX века“ припремио је широки тим еминентних историчара и архивиста. У њој су догађаји револуције и грађанског рата, „војног комунизма“, НЕП-а, индустријализације и колективизације описани из сведочења обичних савременика. Књига је заснована на писмима појединаца уредништвима новина, партијским и државним установама, на извештајима политичких органа о расположењу у друштву, индивидуалним реаговањима на различите акције Совјета. Документи су наведени у историјском контексту и тиме се добија боља могућност за разумевање њиховог правог значаја и дубинског смисла, изузетно битних за разумевања тих писама из света где су владале идеје большевизма, светске револуције и пролетерске демократије.

Общество и власть: 1930-е годы. Повествование в документах, Отв. ред. А. К. Соколов., РОССПЭН, Москва, 1999.

Логични наставак претходне књиге припремио је од исти тим историчара и архивиста. У центру пажње тог издања су писма, реаговања, информативни извештаји ОГПУ/НКВД и других политичких органа, који саопштавају кључне проблеме совјетског друштва тридесетих година двадесетог века. Документи дају одговоре на питања о томе ко су били људи који су учес-

твовали у такозваној социјалистичкој офанзиви, ко су били ударници, стахановци, радни кадрови, каква је била судбина сељака у колхозима. Посебно се сагледавају редови партијских и совјетских руководилаца. Први пут архивска грађа детаљно приказује расправе везане за Устав СССР 1936. године, које су дале неку врсту социјалног пресека друштвених расположења средине тих тридесетих година. На основу сведочанстава обичних совјетских грађана оцењује се време „гвозденог наркома“ НКВД – Н. Ежова, материјалне потешкоће и проблеми, рад и свакодневица, национални односи уочи Другог светског рата. Књига се завршава прегледом живота младе генерације тих година. Описан је живот деце радника, сељака, лица ограничених политичких слобода, премештених лица и оних који су били осуђени за злочине против државе и идеологије. Тај део совјетског друштва приказан са свим контрадикторностима позитивних и негативних појава, што је посебно битно с обзиром на то што је баш та генерација одиграла значајну улогу у Другом светском рату и привредном уздизању земље у послератном раздобљу.

Е. А. Осокина, За фасадом „сталинског изобилија“. Распределение и рынок в снабжении населения в годы индустриализации, 1927–1941. РОССПЭН, Москва, 1998.

Та књига је написана на основу архивске грађе која се раније чувала у фондовима затвореним за јавност. Аутор је користио документе централних и локалних партијских и државних органа, те документе ОГПУ/НКВД, буџетске прорачуне, писма, мемоаре и успомене. Текст је опремљен бројним илустрацијама – аматерским фотографијама тридесетих година 20. века. Рад се бави мање познатим страницама совјетске историје: репресијом против приватника на прелому 1920–1930. година, глађу 1936/3197, кризом у снабдевању уочи 1941. године, боновима за следовање друге половине тридесетих, предратним „луксузом“ Стаљиновог

СССР уочи рата. Уникално обележје имају материјали о „посебном снабдевању“ совјетске елите и привилегованом животу страних специјалиста. Посебна пажња посвећена је несвакидашњим ванредним појавама у социјалистичкој привреди тога доба: незаконитом приватном пословању и совјетским милионерима из илегале.

Е. С. Сенявская, Психология войны в XX веке: исторический опыт России, РОССПЭН, Москва, 1999.

Историја Русије претходног века пуна је ратова, али осећаји појединаца у оквиру тих великих друштвено-политичких догађаја веома су се ретко претварали у објекат занимања историчара. Књига Сењавске, најзад, поставља и то питање, веома битно не само у оквирима друштвене историје но и у ширем опсегу. Обичан човек у екстремним условима рата, његове мисли, осећаји и понашање привукли су пажњу истраживача. Психологија борбе и војнички фатализам, јуначки полет и егзистенцијална паника; узајамни односи редова и официра, узајамна комуникација и супарништво различитих војних јединица, улога пропаганде и агитације, формирање и еволуција слике непријатеља, учешће жена и деце у борбеним активностима – то су проблеми које поставља аутор у својој веома језивој књизи која оставља широки простор за даља истраживања.

И. В. Нарский, Жизнь в катастрофе: Будни населения Урала в 1917–1922 гг., РОССПЭН, Москва, 2001.

Урал – кичма руске индустрије и рударства, неисцрпни извор резерви и људства, а у исто доба дубока провинција огромне државе, предалеко од граница и додира са непосредним страним утицајем. Како је текао обичан живот људи тих места у необичним условима револуције? Шта је видео и преживљавао појединац који је живео у крају који се одједном претворио у јед-

но од најакутнијих жаришта Грађанског рата? Како су ти људи објашњавали оно што се дешавало с њима и око њих? Коју линију понашања су бирали, које начине прилагођавања или протеста су проналазили? Употреба бројних локалних и централних архива државних и партијских организација омогућила је аутору да постави та питања и да потражи меродавне одговоре.

„Крестьянские истории:“ российская деревня 20-х годов в письмах и документах,

Књига представља публикацију новооткривених докумената из историје руског села двадесетих година XX века, из фондова руских федералних архива (углавном Руски државни економски архив и Руски државни архив социјалнополитичке историје). То су углавном писма сељака штампи и различитим репрезентативним органима совјетске државе. Непосредни учесници преломног времена саопштавају своје личне „историје“. Захваљујући томе пред нама се појављује рељефна, обимна и жива слика свакодневице руског села првих година большевизма. Привредни живот, правни односи, приватни односи тога доба преносе се у непреносивом чару сељачког говора, који се чује са пожутелих страница старих писама, жалби, оптужби, питања и прогласа самоуких сеоских аутора. Поред тога, у зборнику има и више материјала о доласку нових односа и метода на село. Књига је праћена цртежима који су стизали у лист сељака – „Крестьянскую газету“.

Д. О. Чураков, Революция, государство, рабочий протест: формы, динамика и природа массовых выступлений рабочих в Советской России. 1917–1918 гг., РОССПЭН, Москва, 2003.

Књига представља први у руској и светској историографији покушај комплексног научног приступа битним, али веома мало познатим страницама историје радника – животу пролетера у држави где су радници и пролетери представљали „уставотворну класу“. На

основи први пут отворених за јавност материјала Централне архиве Федералне службе безбедности Руске Федерације, те других централних и локалних архива, у том истраживању се реконструише целокупна слика протестног расположења радника у почетно доба стварања совјетске државе. У контексту социјалне и политичке историје спроводи се анализа различитих облика масовног самоиницијативног радничког покрета: од мирних штрајкова до фабричких побуна и антибольшевичких радничких устанака; од примитивних побуна и крвавих обрачуна са „комесарима“ до покушаја стварања алтернативних облика радничке репрезентативне управе, као што су Једина радничка странка, Покрет пуномоћних представника фабрика и предузећа, Свердловски раднички збор итд. Поред тога, сагледан је и механизам државног притиска, који је большевцима већ након године дана постојања омогућио да сузбију ниво радничког протеста, да га каналишу у потребном и безбедном правцу и да обезбеде позадину за време грађанског рата.

**С. А. Красильников, Серп и Молох.
Крестьянская ссылка в Западной Сибири в
1930-е годы, РОССПЭН, Москва, 2003.**

Истраживање је посвећено једном од најконтрадикторнијих и најтрагичнијих догађаја у постреволуционарној историји Русије – процесу большевичког обрачуна са кулацима, који се испољио у облику иселјавања стотина хиљада сељачких породица у „посебна села“ под управом команданата злогласног ГУЛАГ-а. На основи докумената објављених у тадашњој штампи и пронађених у архивима, аутор реконструише механизам и редослед спровођења државних антисељачких репресија у западном Сибиру током тридесетих година 20. века. Планирање и остварење масовних и локалних депортација, начине сељачког протеста и отпора, процес формирања и трансформације мреже „посебних села“ у западном Сибиру, формирање и порекло команданата ГУЛАГ-а, правци и последице дискриминисања „по-

себних исељеника“, размере и структура експлоатације њиховог рада као последица бољшевичког економског система. Рад је допуњен трагичним фотографским призорима и детаљном мапом „посебних села“ западног Сибира.

Ю.Аксютин, Хрущёвская „оттепель“ и общественные настроения в СССР в 1953–1964 гг, РОССПЭН, Москва, 2004.

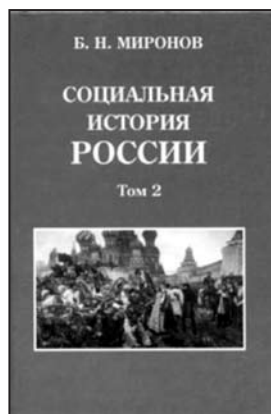
Друштвени живот совјетског становништва 1953–1964. године у СССР имао је изражену конотацију либерализације комунистичког режима и добио је назив „отопљавање“. Аутор сагледава то доба не само у традиционалном виду односа Стаљинових наследника према тим догађајима и њихове борбе за вођство него и преко непосредних промена односа између државних органа и појединца, реаговања обичног појединца на промене, односа широких маса према унутрашњим и спољнополитичким акцијама совјетских лидера, динамици и еволуцији погледа на самог Н. Хрушчова. Заправо, објекат проучавања аутора је однос између државе и друштва, уз целокупну свеобухватност и контрадикторност те појаве. Аутор је обратио пажњу и на повезаност промена унутрашњих односа у партијској елити са динамиком односа између те елите и совјетског друштва у доба Хрушчовљеве либерализације.

„Крепость социализма“: Повседневность и мотивация труда на советском предприятии, 1928–1938 гг, РОССПЭН, Москва, 2004.

Симбол првих совјетских петолетки био је човек у радничком оделу, у свакодневици великих градњи које су мењале облик земље и уједно самог себе, „пожуривали су време напред“. Колико је исправно тврдити да је тоталитарна држава формирала новог „човека рада“ и колико је исправно оно супротно да је већи био значај утицаја масе на државу? Колико су тадашње (а не наше екстраполиране садашње) материјалне и духовне

потребе и психологија тадашњих људи биле узимане у обзир у процесу формирања система радних односа и радничке мотивације? Шта је била специфичност тих процеса, какав је био однос са политичким догматизмом, са потребама тренутних циљева и објективних потреба земље? Шта је формирало и од чега су се састојали односи у радничком колективу? Каку улогу су играле репресивне методе, материјални интерес, свесно жртвовање, патриотизам? Шта је било пресудно у очигледним успесима модернизације производње тридесетих година 20. века? Одговор на та контрадикторна питања везана за природу стаљинизма као друштвеног феномена, актуелна не само у контексту руске историје него и савремене политике, покушава да пронађе колектив истраживача на основу детаљне реконструкције радне и друштвене свакодневице радника московског „Електрокомбината“. „Електрокомбинат“ у то доба била је најкрупнија и најнапреднија електротехничка фабрика у Совјетском Савезу, коју су називали „окосницом и експерименталним тереном социјализма“. У различитим догађајима живота радног колектива одразила су се типична кретања привреде и идеологије, културе и друштвеног расположења тог компликованог и контрадикторног раздобља. Аутори су покушали да пронађу нове непознате начине односа између државе и појединца у то доба и на тај начин нису пласирали наредну идеолошку конструкцију, а дали су читаоцу материјал за даља размишљања и анализу. Књига је заснована на материјалима изузетно богате и лепо сређене фабричке архиве, стваране за интерну употребу, што даје посебан ефекат приближавању реалности тога доба.

Б. А. Миронов, Социальная история России периода империи (XVIII-начало XX в.), 2 т., Дмитрий Буланин, Санкт-Петербург, 2003 г. Исправљено и допуњено издање. (Два претходна издања ове књиге изашла су исто у Петрограду, 1999. и 2000.)

Посебан значај представља књига Б. А. Миронова, која се појавила ван издавачког пројекта РОСПЕН, преживела је већ три обновљена издања, има два тома и садржи више од 50 табака текста. Аутор је поставио доста кључних проблема – генеза приватног идентитета појединца, модернизација породичних односа, стварање грађанског друштва и правне државе у царској Русији од краја XVII в. до 1917. године. У раду је сагледан широки видокруг проблема: географска средина и колонизација, територијална експанзија и национално питање, демографски проблеми и прелаз од традиционог на савремени модел репродукције становништва Русије, развој мале породице и модернизација приватних односа, социјална структура и социјална мобилност становништва, град и село у процесу урбанизације, еволуција сеоске и градске задружне организације, менталитет различитих сталежа, еволуција руске државности, динамика маргиналних дешавања и развој благостања становништва. Књига је опремљена луксузним илустрацијама, садржи Хронологију базичних догађаја друштвене историје Русији, свеобухватну библиографију (више од 4.000 наслова), изузетно вредни статистички додатак „Русија и велесиле у XIX и XX веку“. Књига има огромне количине изузетно вредних демографских табела, те опширан увод који су написали Џ. Фриз, П. Гетрел и Д. Мејси. Та фундаментална књига петроградског историчара Бориса Андрејевича Миронова – није само резултат осмогодишњег рада на Институту за руску историју РАН, него је, извесно, и сведочанство плодног узајамног рада са страним истраживачима са великих универзитета и међународних истраживачких центара. То је прво у светској историографији комплексно истраживање друштвене историје

Русије. Оно је засновано на масовним статистичким подацима, коришћењу савремене међудисциплинарне методологије и широког коришћења последњих истраживачких радова домаћих и страних аутора.